

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Mariancsics Imre.*

Cím: *Készül az Operaház ötvenéves története.*

Forrás: *Budapesti Hírlap*

Bp.
(Hely)

1929. XII. 25.
(Idő)

(Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy

492

Hely

Opera

Idő

"1929"

Személy

Készül az Operaház ötvenéves története

Az Operaház hajósutcai oldalán, nem a színé-zbejárón, hanem az előtte lévő kiskapun kell bemenni annak, aki Vidor Dezsővel, az Operaház nyugalmazott tükárával óhajt beszélni. A portás nem panaszkodhat a nagy forgalom miatt, mert ezen a portán nincsen nagy forgalom. Ritkán záruló ajtók mögött irattárak őrzik titkukat. Csendes szoba Vidor Dezső dolgozószobája. Kell is ez a nagy csendesség, mert Vidor nagy munkán dolgozik: az Operaház történetét írja.

Idestova negyvenöt esztendő múlt el az Operaház megnyitása óta. Sietni kell az írásal, mert öt esztendő múlva felszázados lesz a színház s akkorára készen kell lennie a nagy munkának.

Jó is, hogy közel van az irattár, mert bizony rengeteg adatot kell a könyv szerzőjének összeszedni, hogy pontos képét adja az elmúlt esztendők eseményeinek.

Amint a készülő könyv lapjait forgatjuk, látjuk, hogy már a színház építését is heves harcok előzték meg. Míg a Nemzeti Színházat egy akarat hozta létre, addig az Operaház felépítésénél igen tekintélyes ellenzék támadt, amely azt vitatta, hogy pazarlás lenne a dalszínház megépítése az ország nehézz pénzügyi helyzetében. Boldog elődünk, amint ma már megállapíthatjuk, nem is áldottak olyan nehéz helyzetéről, mint amilyenbe azóta jutott az ország.

Az Operaház azonban mégis felépült. A nagy gonddal szerkesztett könyv, amely utó-

Érdekes fejezetek és kulisszatitkok a színház első napjaiból.

dánk számára kétség kívül kiváló forrásmunkául szolgál majd, megkapó frisse-égg l írja le a nevezetes napot, amikor Ferenc József jelenlétében ünnepélyesen megnyitották az ország első dalszínházát.

A Nemzeti Színház operaénekesei június 30-án búcsúztak el a régi színházról. Az előadás végén az egész közönség helyén maradt, a függönynek hatszor kellett felgördülnie. Tapsorkánál hívták a lámpák elé a szereplőket, Erkel Gyula karnagyot és Káldy Gyula rendezőt. Erkel díszes koszorút, Káldy arany fröszert kapott a személyzettől. Augusztus 11-én Podmaniczky báró Bécsbe utazott, hogy jelentést tegyen a királynak a színház megnyitásáról. Szeptember 14-én a király k nevezte Podmaniczky bárót az Operaház intendánsává. Négy nap múlva már megkezdték a megnyitó műsor próbáit.

Közben egy kis meidens is történt. Az Operaház igazgatósága ugyanis megtiltotta a Nemzeti Színház tagjainak, hogy az Operaház próbáira bejárjanak. Szenvedélyes hangú hírlapi polémia keletkezett ebből, de végül is elismult az ellentét és az új intendáns hivatalosan meghívta a nemzeti színházi tagok képviselőit Pricelle Kornéliát és Szigeti Józsefet s részükre külön páholyt tartott fenn.

A Liszt-affér

Kilenc esztendeig tartó építkezési munka

után szeptember 26-án délután 6 órakor tartották meg a megnyitóelőadás főpróbáját.

A megnyitóelőadás harmóniáját azonban újabb kínos incidens zavarta meg.

Az 1882—83-as években az országos dalos-egyletek körében élénk mozgalom indult meg, hogy írjanak ki pályázatot magyar király-himnusz megkomponálására. Liszt Ferenc is érthető érdeklődéssel kísérte ezt a mozgalmat, a maga részéről azonban nem avatkozott bele, hanem „Magyar király-dal” címmel írt egy alkalmi kompozíciót, melyhez utólagosan íj. Ábrányi Kornéltól kért szöveget. Ez a „Király-dal” már 1883 márciusában elkészült és a zeneköltő megbízta Sipos Antal zongoraművészt, lépjen érintkezésbe Podmaniczky báróval, hogy a Király-dalt az Operaház megnyitásán előadják. Podmaniczky az ajánlatra azt felelte, hogy „a himnusz előadását nem tartja alkalmasnak a megnyitásra, annál kevésbbé, mert ő Lisztet egy külön alkalmi nyitány megírására kérte fel”.

Pár nappal később a lapok megírják, hogy Liszt Király-dalát a Táborcsky és Parsch-cég már ki is nyomatta, a címlapon ezzel a felirattal: *Az új Magy. Kir. Operaház megnyitására.*

Szeptember 6-án Weimarból írt levelében Liszt Ferenc tudatja az Operaházzal, hogy közbejött akadályok miatt nem jöhet el a megnyitásra. Felt a levelet mindenki úgy magyarázta, hogy Liszt Ferenc a király-dal

vijszautasítása miatt marad el az ünnepről. Ezzel szemben meg kell állapítani, hogy Liszt a levél megírásakor még nem tudhatta, hogy az Operaház igazgatósága a Király-dalt, a megnyitón nem fogja előadni, mert hiszen a döntés akkor még nem volt végleges.

Kuruc-nótából — király-himnusz

arasi házinyomda 1927 — 1695

A Király-himnusz bemutatásáról az egyik napilap a következőképpen számol be:

„Az Opera próbatermében nyitva volt a zongora, rajta kitérve a hangjegyek, összegyűlve az igazgatóság, a szakértők, Podmaniczky, az Erkelek, Káldy rendező és elkezdik játszani Liszt Király-himnuszát. A bevezető akkordok megragadják a hallgatókat. Ez ő! a nagy virtuóz, ki hangszerelésével le fogja verni Berlióz — uram bocsá! — Bákóczy-indulóját... Most aztán öserővel harsan meg a himnusz dallama és a szakértők ráismernek a régi, régi öserőjű nótára:

— Hej Bákóczy, Bercsényi.

Híres magyarok vezéri!...

A kuruc-nótából király-himnusz! — Erkel Sándor felugrik, Erkel Gyula felugrik, Erkel Elek felugrik, Erkel Ferenc feláll és Podmaniczky és Káldy haja égnek áll!...

Hunyady Lászlót nem lehet előadni az udvar előtt, mert abban a király lefejeztet egy magyart, Bánk bánat még kevésbbé lehet előadni, mert abban egy magyar szúrja le a királynét. S most itt van ez a rebellis Liszt, a Király-himnuszával. Apage satanas! Acsi cenehar. A Himnuszot el kell hallgatítani, a dolgot el kell tussolni!...

Az ellenzék és még nem alkuvón erős magyarságú Budapesti Hírlap szeptember 11-én közli a nevezetes Király-dal egészen lojális tartalmú szövegét:

MAGYAR KIRÁLYDAL Íj. Ábrányi Kornéltól

*Áldott legyen magyarok királya!
Tündököljön az egész világra!
Országában a jog és igazság
Hirdesse: itt lakik a szabadság!*

Isten után a legszentebb;
Fölkent, koronázott királyunk.
Életünket és vérünket
Érte készek aani, hō vágyunk!

Föl! Ha vész jő, magyarok a királyért,
A hazdért, a magyar koronáért,
Kárpátoktól Adria-partig,
Győző tábor harcra hangzik:

Isten áldd meg fegyverünket!
A kiráy szava szól, keze hív, szeme int,
Ez után sietünk, rohanunk, vele mind!
Büszkén zengi ezer ajk, anyyi szájl:
Éljen, éljen a király, a király!

Szeptember 16-án a *Budapesti Hírlap* a dal védelmében a többi között a következőket írja:

„Ne feledjék, hogy az új szöveg új formát és tendenciát ad a műnek. Hajdan kesergő dal volt, ma király-himnusz lett belőle. Ne mondják, hogy a művészetben lehetetlen az ily transzsubstanciáció! Vajjon Haydn Gott erhalt-e eredetileg himnusz volt? Utólag lett az: első szövege a szentségfelmutatás liturgiái dala, a *Tantum ergo Sacramentum* volt, amelyet a pap az Isten dicsőítésére intonál és a kar folytatja. A néphimnusz eszindt e dalra az Istenből császárt. Ha ez nem volt sértő az Istenre s a római pápa beleegyezett, akkor az se less sértő a magyar királyra, ha felkent személye ugyanazon dallammal dicsőítették, mellyel a régi magyar világban nemzeti hőrszaink ünnepeltek.”

A színház igazgatósága a hírlapok támadásaival szemben hallgatagon fenntartotta a már szeptember elsején közölt műsort, amely szerint a *Hunyady-nyitány*, *Bánk bán* első felvonása és *Lohengrin* első felvonása kerül színre.

Liszt és Podmaniczky levé váltása

Az Operaház csak néhány nappal a megnyitás után tért rá a sokféleképpen pertraktált Liszt-ügyre és pedig úgy, hogy közreadta azt a levelet, amelyet az igazgatóság írt a zeneköltőhöz, valamint Liszt Ferenc válaszáat is.

Az Operaház igazgatósága a következő levelet írta Liszt Ferencnek:

Mélyen tisztelt Mester! Ön szíves volt nekünk a Magy. Kir. Operaház megnyitási alkalmára a várt „ünnepi nyitány” helyett egy Király-dalt küldeni. Ön, mélyen tisztelt Mester, bizonyára ama föltevéstől vezéreltetett, hogy egy ily szerzemény szemben a legmagasabb királyi udvar megjelenésével, inkább fog a célnak megfelelni. Mi is osztjuk e nézetét.

Sajnálattal azonban legyőzhetetlen akadály áll útjában e Király-dal előadásának, még pedig azért, hogy annak dalmotívumai egy általánosan ismert és a legmagasabb uralkodó-ház ellen irányult forradalmi dalból vannak kölcsönözve, amint ez, az idecsatolt mellékletből kiviláglik. E dal eredete, lehetetlenné teszi nekünk a nevezett Király-dal előadását a legmagasabb udvar jelenlétében s egy oly műintézet megnyitási ünnepélye alkalmával, mely létrejöttét Öfelsége bőkezűségének köszöni. E kedvezőtlen körülmény, fájdalom, megfoszt bennünket amaz élvezet- és megtiszteltetéstől, hogy a megnyitási ünnep fényét az Ön zenekölteményének előadásával is emelhesük. Fogadja mélyen tisztelt Mester legbensőbb sajnálatunk kifejezését, a minden irányban kellemetlenül ható közbejött körülmény fölött s feláldozó készségéért való köszönetünk mellett, fogadja legkiválóbb tisztjeitünk nyilvánítását, mellyel maradtunk st.

Podmaniczky Frigyes báró intendáns, Erkel Sándor igazgató.

Liszt Ferenc erre a levélre így válaszolt:

Igen tisztelt méltóságos báró úr! F. hó 17-ről kelt becses levelére van szerencsém a következőkben válaszolni: Hogy a „Hajh Rákóczi, Beresényi”-féle dal nem volt előttem ismeretlen: igazolja a Magyar király-dal-onnak *Táborszky* és *Parsch* kiadásában megjelent zongorakivonata, melynek címlapján e szavak olvashatók: *Egy régi magyar dallam után*. E dallal legelőször *Bartalus* István anatóliájában ismerkedtem meg s meghatott határozott, kifejező s mesterkéletlen jellegével; azonnal elláttam egy győzelmi végzettrésszel s mitsem törődve tovább egykori forradalmi szövegének szellemével, fölkerém ifj. *Ábrányi* Kornélt egy új, kiválóan lojális szöveg írására „*Éljen a király!*” végsorral, hogy aztán magyar királydalom úgy szövegileg, mint zeneileg teljes kifejezést nyerjen. Az átváltozások, az átmódosulások úgy a művészetben, mint a közéletben nem éppen ritkaságok. Szántatlan pogány templomból lett katolikus szentegyház. Az egyházi zene klasszikus korszakában — a XVI. században — sok világi dallam nyert felvételt az egyházi énekek közé. Majd később a katolikus antifónák mint protestáns chorálók hangzottak fel. És így ment ez tovább és tovább. Az opera terét sem véve ki, melyben *Meyerbeer* az „Erős várunk nekünk az Isten” szövegű chorált színpadi hatásra használta fel, az „Eszak csillaga” dalművében pedig a „Desauer-indulót” orosz nemzeti himnuszá avatta fel. Az általánosan ismert és kedvelt *Rákóczi-indulónak is gyakran tulajdonítanak forradalmi irányzatokat*, annak előadása is nem egyszer ütközött tilalomba. A zene maradjon mindenkor csak zene, minden fölösleges és ártalmas

magyarizációt kizárva. Különb mentsen Isten, hogy bárhol és bármi szü alatt is, akár személyemet, akár esekély szerzeményemet előtérbe állítani céloznám. Egészen méltóságos báró úr felatására bízom afelett határozni, hogy szóbanforgó Királydalom előadassék-e az új magyar Operaházban vagy sem. *Táborszky* és *Parsch* kiadóknaál a zene és énekkar sokszorosított szolámak, valamint a vezérkönyv is rendelkezésre állanak. Fogadja méltóságod stb. Weimar, szept. 21. 1884.

Liszt Ferenc.

Az egyetemi ifjúság Liszt mellett

Vidor Dezső könyve az érdekes levélváltás közlése után azzal magyarázza *Podmaniczky* eljárását, hogy a *Királydal* előadása esetén talán nem történt volna semmi baj, de valószínű, hogy utólagosan rámutatott volna valaki a dal motívumának eredetére és a minden kákn eszmót kereső Bécs egészen bizonyosan kiaknázta volna ezt a kínálkozó véletlent arra, hogy megbuktassa a magyar intendánst.

*Podmaniczky*re nem kis felelősség nehezedett. A kérdés ugyanis elmérgesedett. Az egyetemi ifjúság Liszt védelmében tüntetésre készült a színház ellen s nem kis része volt a terv leszerelésében a Liszt-párti *Budapesti Hírlap* szeptember 24-én mejelent cikkének, melyben az ifjúságot nyomatékosan óvta attól, hogy a megnyitó előadást megzavarja.

A megnyitás napján a *Neue Freie Presse* annak a reményének ad kifejezést, hogy a magyar Operaházban remélhetőleg német nyelven is énekelnek, hisz ott úgylis mindenféle nyelven énekelnek, miért legyen éppen a német nyelv kitiltva.

— Mi pedig reméljük, — írta a *Budapesti Hírlap* — hogy *Podmaniczky* elannyira magyar operát fog teremteni, hogy még az operatagok privát németiségét is ügyekszik kipusztítani, hiszen annyira jutottunk, hogy az Operánk úgyszólván hivatalos nyelve (a maga körében) a német, próbákon, színpadok mögött alig hallani egyebet a német nyelvről.

A király a megnyitóelőadáson

A megnyitás napján már a kora délutáni órákban feketélt a néptömeg az Operaház körül. A megnyitó ünnepség leírásánál adjuk át a szót az akkori *Budapesti Hírlap* tudósítójának, amely a riportban a következőképpen számol be a nagy eseményről:

A zajos néptenger korlátlanul csapongott a gyönyörű úton, de hat óra előtt megérkeztek a „partók”: a rendőrség. Lovasok és gyalogosok. Bősz ordítás közt megkezdődött a „szorítás”. A hátul a falhoz szorítottak kiabálása,

elől a rendőrök által dögönyözöttek jajgatása pokoli zürzavarral töltötte be a levegőt.

Mintegy tíz percel hét óra előtt az utcáról ezer meg ezer torok éljen-rivalgása jelezte a király és kíséretének közeledését.

Tisza Kálmán üdvözölte öfelségét, a nemzet nevében köszönetet mondván a fejedelmi ajándékért, melyre az ország minden egye fia büszke. Öfelsége következőleg válaszolt:

— Nagyon örvendek, hogy a szép mű elkészült, remélem, hogy sokszor fogok benne gyönyörködhetni.

Erre következett az építési bizottság tagjainak bemutatása. Öfelsége minden egyes bemutatottat szívesen üdvözölt, sőt az ősz Ybl-vel mint régi ismerősével kezelt fogott és hogy-tele után tudakozódott.

Midőn öfelsége páholyába vonult, éljenés nem hangzott. Valóban nem esünk túlzásba, midőn azt mondjuk, hogy ez egyszer a közönségnek volt lámpaláza. Mindenki azt látszott érezni, hogy obligát éljenekkel nem lehet eléggé kifejezni ama hálát, mellyel a királynak adósai vagyunk e pazar ajándékért. Alig foglaltak helyet a vendégek, a függöny felgördült s következett *Bánk bán* első felvonásának előadása. De a közönség feszülten várta az alkalmat, hogy bennszorult éljenviharának szabad utat adhasson s azt meg is ragadta, az előadás azon passzusánál, midőn *Ottó* (*Pauli*) a színpad elejére lépve s vékony tenorját a legmagasabbra felesigázva elénekelte, hogy „*Éljen a magyar király!*”. Mintha egy búvós vezényszóra hallgatott volna a közönség, oly lelkesen tört ki az éljen-harsogás. Felállt mindenki s hátrafordulva, lelkesültem ismétlé az éljeneket. A király felállt, meghajtá magát.

Egyenruha rendkívül sok volt a színházban, díszmagyar egy se, frakk legtöbbször. *Még Podmaniczky* művészeti főintendáns is konvédőrnagy egyenruhában fogadta öfelségét, ami katonai államban (Orosz- vagy Poroszországban) egészen rendben való dolog, de nálunk nem.

Ezután az előadásról és fényes külsőségeiről számol be *Vidor* könyve s megemlíti, hogy az előadás vége felé az utca tömegéből számosan benyomultak az Operaházba. Ezeket a rendőrök kardlapozták ki, sőt az egyik hírlap munkatársa jelentése alapján azt írja, hogy az intendáns maga is serényen forgatta kardját. A *Budapesti Hírlap* a zavaró incidensről megkapó humorral így számol be:

Míg a rendőrök a kordonokat őrizték erősen és kegyetlen passzióból suszterinasokat kardlapozták, azalatt mintegy ezer főnyi roppant vegyes közönség csempészte magát a lépcsőkre

és az erkélyre. Képviselve volt ezek között a társadalom minden osztálya, csak a rendőrség nem. Mindazonáltal szép szóval és udvarias fenyegetésekkel a tolakodókat sikerült kite-relni. Midőn már a földszintre érnek, a java kifelé volt mobilizálva, megjelenik egy esomó rendőr...

Megjegyezzük, hogy a tolakodók egészen a királyi páholy előszobájának jobboldali ajtajáig hatoltak, hol egy udvarias udvari lakáj állott őrt. Ő — úgymond egyik munkatársunknak — egy szót sem szólott, mert a lojalis tolakodó közönség, meglátva őt, magától visszavonult. Ezzel az incidens véget ért s csak később sikerült még egy polgári biztosnak egy ácsorgót a foyerben elfogni, kinek szerencsétlenségére egy kialudt virginia volt kezében. Az őt bekísérő rendőr a virginiát, mint bűnjelt lefoglalta s útközben szórakozottságból — el is szívta...

Ezzel a derús akkorddal végződik az első fejezet Vidor Dezső készülő érdekes könyvében, amelynek eddig hat kötete áll készen.

MARLANCSICS IMRE.